

Nr 519.

Av herr **Järte m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 161, angående anslag till bekämpande av arbetslösheten.*

I proposition nr 161 har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen, i huvudsaklig överensstämmelse med de av föredragande chefen för socialdepartementet angivna grunder, för bekämpande av arbetslösheten under femte huvudtiteln för budgetåret 1928—1929 anslå ett extra reservationsanslag av 3 miljoner kronor.

A. Vad det först äskade beloppet angår så synes detta alltför högt tilltaget. Det torde icke föreligga tillräckliga eller ens några skäl att numera vidhålla den under de oberäkneliga krisåren uppkomna vanan att beräkna ifrågavarande anslag så frikostigt, att vid budgetårets slut statens arbetslöshetskommission — här sedermera kallad A. K. — förfogar över medel, som i det närmaste överflödiggör nya anslag för kommande fiskalår. Vid budgetens uppställande strävar man eljest att följa den lofvärda regeln att begränsa anslagen till de summor, som kunna väntas bli förbrukade. Med de stabila förhållanden, som nu dessbättre återvänt inom näringslivet och därmed på arbetsmarknaden, och då dessutom, i händelse av oförutsedd brist, antingen tilläggsanslag kan beviljas under pågående riksdag eller lilla kreditivet tillgripas, finns det ingen anledning att låta A. K. bli en fondförvaltande institution, som samlar kapital av *skattemedel*, vilka i enskildas händer skulle kunna användas till direkt produktiva ändamål och dymedelst effektivt minska arbetslösheten. När därför A. K. uppger, att den vid nästkommande budgetårs ingång, d. v. s. den 1 instundande juli, har 4.25 miljoner kronor till förfogande — för innevarande budgetår hade anvisats 5 miljoner kronor, alltså minst 4 miljoner kronor för mycket — och att A. K. vidare för verksamhetens bedrivande i sedvanlig omfattning under tiden 1 juli 1928—30 juni 1929 anser ett belopp på 1.45 miljoner kronor erforderligt, så bör riksdagen åtminstone icke anvisa mera än sagda summa, helst som A. K:s beräkningar under de sista åren av försiktighetsskäl alltid hållits i underkant.

Åtskilliga skäl kunna emellertid åberopas för att detta belopp i sparsamhetens intresse och till den spända budgetens lättnad skulle kunna ytterligare minskas.

För det första har läget på arbetsmarknaden förbättrats sedan i fjol våras. I en inläga till socialministern av den 17 februari 1928 medger A. K. själv,

att »man med bortseende från de pågående arbetskonflikterna fortfarande kunde konstatera ett jämförelsevis fördelaktigt ekonomiskt konjunkturläge». När den största av dessa arbetsstrider under sistliden påskhelg glädjande nog avvecklats, torde man våga förutspå en ännu gynnsammare gestaltning av den ekonomiska ställningen med ökade arbetstillfällen i följe. Detta sannolika uppsving måste påverka arbetslösheten i reducerande riktning och därmed minska det verkliga hjälpbehovet och förty även anslagsbeloppet — detta visserligen endast under förutsättning, att A. K. och de socialiststyrda storstäderna icke genom okloka hjälpåtgärder vidmakthålla eller framkalla en konstlad arbetslöshet.

Betänkliga tendenser härtill ha yppats under det sista året hos A. K., och tidigare hos de ovannämnda kommunerna, av vilka särskilt Malmö och Göteborg bedrivit en arbetslöshetspolitik, som icke är förenlig med gällande statliga direktiv. Dessa städer ha som bekant öppnat kontant understödsverksamhet för arbetslösa med formell anknytning till fattigvården enligt det s. k. *Malmösystemet*. Lagligheten i denna hjälpmetod är omstridd och är för närvarande underställd regeringsrättens prövning. Tills vidare pågår emellertid denna hjälpverksamhet såsom vederbörande kommuners och deras skattedragares ensak. A. K. såsom statens organ uppträder härvid supplerande på så sätt, att platser på de statliga nödhjälpsarbetena alltjämt tillhandahållas arbetslösa från dessa städer. Och A. K. fortsätter härmed, änskönt den haft tillfälle att offentligen skarpt klandra denna kommunala särpolitik.

I gällande arbetslöshetsförfattning av den 7 juli 1922 stadgas emellertid, att då kommun ansöker om statsbidrag till kontant understödsverksamhet skall A. K. vid prövning härom »taga hänsyn ej mindre till arbetslöshetens art och utsträckning inom kommunen eller landstingsområdet samt omfattning och *ändamålsenligheten* (kursiverat här) av där vidtagna åtgärder för arbetslöshetens bekämpande än även till beloppet av de statsmedel som för ändamålet stå till förfogande». I stort sett enahanda direktiv gälla vid prövning av bidrag från statens sida till kommunala nödhjälpsarbeten, de s. k. statskommunala arbetena. Då det gäller kontantunderstöd och statskommunala arbeten gör staten *mindre* ekonomiska uppoffringar än då platser på de rent statliga nödhjälpsarbetena tillhandahållas arbetslösa från olika kommuner. Den enklaste logik och rättvis hänsyn till de kommuner, som i sin arbetslöshetspolitik lojalt foga sig efter de statliga normerna i fråga, borde då kräva, att A. K. vid prövning om statliga nödhjälpsplatser åt kommunerna »pröva ändamålsenligheten av där vidtagna åtgärder för arbetslöshetens bekämpande». Hade så skett beträffande Göteborg och Malmö, skulle dessa städer avstängts från varje statlig hjälp, alldenstund, som sagt, A. K. själv offentligen tagit till orda mot den hjälpverksamhet som där bedrivs. Det synes vara på tiden, att A. K. besinnar sig på sin skyldighet härutinnan. Härigenom skulle också besparingar kunna uppstå. Ävenså hade staten i dylikt fall undgått att engagera sig i det minst sagt egendomliga järnvägsbygget Jönköping—Ulricehamn, vilket skett med huvudsaklig hänsyn till att därigenom bereda arbetslösa från Göteborg placering vid statligt nödhjälpsarbete.

För det andra skulle arbetslöshetsutgifterna även kunna inskränkas genom att under den varma årstiden begränsa eller helst helt inställa alla nödhjulsarbeten. På så sätt skulle man kunna motverka den strävan, som nu finnes hos nödhjulsarbetarna, att under åratals hålla sig fast vid dessa arbeten. Det ligger nämligen i sakens antur att under de sista jämförelsevis goda åren arbetslösheten till större delen utgör en utfällning av arbetsmarknadens botten-sats. Denna behöver från tid till annan dräneras genom åstadkommande av större rörlighet till förebyggande av fullkomlig försumpning. Under sommaren erbjuder den svenska arbetsmarknaden ökade arbetstillfällen, varav de arbetslösa borde beredas möjlighet att begagna sig. Särskilt under skördetiden råder ofta kännbar brist på arbetskraft för jordbruket. Under sensommaren i fjol stegrades denna till en verklig kalamitet, i synnerhet i Skåne, och det var uppenbart, att A. K. åtminstone senast i början av augusti månad hade bort evakuera samtliga förläggningar i södra Sverige. Härtill fanns så mycket mera skäl, som samtidigt den allmänna ställningen på arbetsmarknaden avsevärt förbättrades, medan A. K. icke vidtog motsvarande minskning i sina hjälpåtgärder. Först i september ägde en avstängning rum av ungarlar till ett antal av ett par hundra, vilken restriktiva åtgärd dels var otillräcklig och dels kom för sent för att hjälpa jordbruket. Impulsen härtill kom från en framställning från lantarbetsgivarehåll till Kungl. Maj:t, varöver socialstyrelsen avgav tillstyrkande utlåtande. Med ledning av dessa erfarenheter och då det ligger i öppen dag, att en rationell arbetslöshetspolitik bör anpassas efter konjunkturerna och de skiftande säsongerna på arbetsmarknaden, torde riksdagen böra uttala sig för nödvändigheten av att den statliga hjälpverksamheten för de arbetslösa i allmänhet upphör, men på vissa särskilt utsatta orter åtminstone begränsas under sommaren.

För det fall att ovannämnda synpunkter beaktas skulle det nu behövliga anslaget för arbetslöshetens bekämpande kunna nedsättas till 1 miljon kronor för nästa budgetår.

B. I föreliggande proposition anser departementschefen att statens hjälpverksamhet för arbetslösa även hädanefter skall bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med av honom i yttrande till statsrådsprotokollet angivna grunder. Enda avvikelserna från nu gällande normer är ett föreslaget nytt sätt att beräkna statsbidraget till de s. k. statskommunala arbetena. I ovannämnda skrivelse den 17 sistlidne februari månad har nämligen A. K. framhållit, att det statsbidrag, som för närvarande utgår till kommunala nödhjulsarbetsföretag, är allt för knappt och att detta förhållande utan tvivel i många fall medfört, att kommunerna avhållit sig från att anordna sådana. Bidrag utgår nämligen med högst det belopp per dag och arbetslös, som skulle ha tillkommit kommunen såsom statsbidrag till kontant arbetslöshetsunderstöd, i fall sådant skulle ha utgått. I följd härav kan statsbidraget som regel uppgå till högst 1 kr. för dag för icke familjeförsörjare samt för barnlös familjeförsörjare till högst 1 kr. 50 öre för dag. För familjeförsörjare med barn kan utöver sistnämnda belopp utgå ett statsbidrag av högst 30 öre för varje barn. Emellertid kan Kungl. Maj:t för särskilda fall medgiva, att statsbidraget utgår med

högre belopp. Nu har A. K. i stället föreslagit, att statsbidrag till kommunalt arbetsföretag borde få utgå med intill 50 procent av det belopp, som sammanlagt i lön utbetalats till de vid företaget sysselsatta arbetslösa; dock att bidraget icke finge uppgå till högre belopp än 50 procent av den för företaget fastställda nödhjälpslönen och ej heller överstiga ett belopp av 3 kronor — med rätt för Kungl. Maj:t att för särskilda fall medge, att högre belopp utginge. Därmed skulle säkerligen kommunernas benägenhet att anordna statskommunala nödhjälpsarbeten ökas. För närvarande växlar statsbidragets maximibelopp från 88 öre på billigaste ort till 2 kronor på dyraste ort; enligt kommissionens förslag skulle det kunna utgå med lägst kronor 1.73 och högst 3 kronor. För de billigare orterna bleve ökningen ganska betydlig, närmande sig det dubbla av det nuvarande beloppet; för de dyrare orterna bleve ökningen, procentuellt sett, icke fullt så stor, men uppginge i regel till mer än 33 procent av det nuvarande bidraget. Socialministern har upptagit A. K:s förslag och hemställer om riksdagens bifall till detsamma.

Härvid synes dock socialministern ha tagit alltför liten hänsyn till vad socialstyrelsen yttrat i sitt utlåtande av den 4 mars 1928. Styrelsen avstyrker icke förslaget, men framför en hel del kritiska synpunkter, som varit värda större beaktande. Den erinrar sålunda, att 1922 års riksdag, då ovannämnda hjälpform infördes, uttalade farhågor för att denna skulle medföra »ett stimulerande av det kommunala arbetsintresset i högre grad än som påkallades för arbetslöshetens rationella bekämpande, varigenom såväl statens som kommunernas finanser bleve lidande». Socialstyrelsen påpekar även, att »åtskilligt tydde på att en del kommuner sökt till statskommunala och möjligen även statliga nödhjälpsarbeten överföra individer, som rätteligen varit att hänföra till andra vårdområden. De av socialstyrelsen i samband med arbetslöshetsräkningen den 5 maj 1927 verkställda, men ännu ej slutförda lokala undersökningarna av arbetslöshetens karaktär och orsaker syntes sålunda giva vid handen, att vid de statskommunala nödhjälpsarbetena oftare än de rent statliga nödhjälpsarbetena förekomme personer med fysiska brister och därigenom nedsett arbetsduglighet samt att vid de kommunala nödhjälpsarbetena ofta sysselsattes arbetare, som under normala förhållanden endast med svårighet skulle kunna själva skaffa sig utkomst. Vid en nyligen i Stockholm gjord kommunal undersökning av klientelet å nödhjälpsplatserna hade det visat sig, att omkring 15 procent av de till statskommunalt och kommunalt nödhjälpsarbete hänvisade arbetslösa i tre års tid och däröver praktiskt taget endast haft nödhjälpsarbetena att trygga sig till. En tidigare undersökning å samma ort hade redan klargjort förekomsten bland arbetslöshetskommitténs klientel av en s. k. särklass, vilken omslöte personer utan större förutsättningar att på egen hand kunna skaffa sig arbete. Dylika och andra omständigheter syntes göra det angeläget att med skärpt uppmärksamhet granska klientelet speciellt vid de statskommunala arbetena samt eventuellt vid medgivande av dylika arbeten genom specialbestämmelser söka förhindra, att denna hjälpform — särskilt om den understöddes med ökat statsbidrag — komme att omfatta även personer, som rätteligen borde helt omhändertagas av kommunerna själva.»

Så långt om socialstyrelsens betänkligheter. Härtill skulle kunna läggas, att de statskommunala arbetena i Stockholm, där hjälpverksamheten understundom särskilt i fjol somras och då arbetsmarknaden var mycket god, omfattade icke mindre än 90 procent av samtliga hjälpsökande, d. v. s. cirka 900 av 1,000 såsom siffrorna voro omkring 1 september — något som mindre bemedlade kommuner på andra håll i landet icke ha råd med — fått en sådan omfattning, att de hota inkräkta på kommunens ordinarie arbeten och medföra *arbetslöshet bland kommunalarbetarna*, vilka på grund av bestämmelserna i det kommunala kollektivavtalet såsom arbetslösa icke kunna anställas i de statskommunala arbetena, enär lönerna för kommunalarbetarna måste utgå enligt avtal.

Vad det nya förslaget angår, innebär det enligt socialstyrelsens mening en genomgående höjning i utjämnande riktning till förmån för kommuner med låga arbetslöner. »Ifrågasättas kunde emellertid», skriver styrelsen, »huruvida icke det med förslaget avsedda syftet kunde i tillräcklig mån vinnas, även om det absoluta maximibidraget sattes något lägre än det av kommissionen föreslagna beloppet av 3 kronor; en sådan ytterligare begränsning kunde vara befogad med hänsyn till de största kommunernas starkare ekonomiska bärkraft.»

Det senare argumentet har synnerligt fog för sig. Medan det ifrågasättande statsbidragets maximibelopp, som sagts, för närvarande växlade från 88 öre på billigaste ort till 2 kronor på dyraste ort, skulle detsamma enligt förslaget i propositionen kunna utgå med lägst kronor 1.73 och högst 3 kronor, allt per dag. Då emellertid Stockholm torde vara huvudkonsument av detta bidrag och då vidare statskommunala arbeten ytterst sällan förekomma på mindre och billigare orter, lär hänsyn till både sparsamhet och skälighet bjuda, att bidraget begränsas till 2 kronor per dag.

Samma effekt skulle man nå, därest den ändringen vidtoges i gällande författning, att vid statsbidrag till kontant understödsverksamhet detta kunde minskas under nuvarande minst 50 procent, därest den ansökande kommunens ekonomiska ställning ansåges möjliggöra en sådan prutning. För närvarande kan statsbidraget till kontant understödsverksamhet i nödlidande kommuner höjas upp till 90 procent — i Arboga har det under vintern fastställts till 75 procent — men omvänt kan med styrka hävdas, att rika kommuner ha råd att bekosta sagda understödsverksamhet med 90 procent, varigenom statsbidraget skulle kunna minskas till 10 procent.

En ändring av denna beskaffenhet synes påkallad i arbetslöshetsförfattningen. *I varje fall bör den i propositionen ifrågasatta höjningen av statsbidraget till statskommunala arbeten maximeras till 2 kronor per dag.*

C. Någon ändring av gällande konfliktförfattning ifrågasättes icke i propositionen. De kända händelserna i samband med blockaden av Roslagsbanans järnvägsbygge vid Altorp invid Djursholm lära emellertid påkalla visst förtydligande av de bestämmelser härvidlag, som senast fattades vid 1926 års riksdag i samband med Stripa-fallet.

Därvid stadgas för närvarande

»att vid annan partiell konflikt fråga om hänvisning av arbetssökande till därav berörda arbetsställe skall göras beroende särskilt därav, huruvida den lön och övriga villkor, som erbjudas, kunna med hänsyn till de i orten för arbetet gällande arbets- och lönevillkoren anses skäligen. I det fall, att därvid såsom utgångspunkt för skälighetsprövningen lagts för annan liknande yrkesutövning gällande kollektivavtal, bör avseende fästas endast vid faktiskt utgående, lägsta löner eller däremot svarande bestämmelser.»

Till följd av den tvist, som uppkommit, hur detta direktiv skall tolkas, då den blockerade arbetsgivaren erbjudit en lön för grovarbetare, som överstiger den av A. K. för orten fastställda grovarbetarelönen — som ligger till grund för nödhjälpslörens beräkning — borde det tillägget göras, *att såsom skälig lön i direktivets mening för grovarbetare den lön skall beräknas, som A. K. för nyssnämnda syfte fastställt såsom giltig på orten.*

På grund av vad sålunda anförts, hemställes,

att riksdagen må, i överensstämmelse med de förslag till ändring i nuvarande grunder för den statliga arbetslöshetspolitiken, som ovan framställts, för arbetslöshetens bekämpande under femte huvudtiteln för budgetåret 1928—1929 anvisa ett extra reservationsanslag av 1 miljon kronor.

Stockholm den 12 april 1928.

Otto Järte.

Carl Arv. Anderson.

Ivar Anderson.